

วิพากษ์พุทธปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระแสอาเซียน

พระราชวรเมธี (ประสิทธิ์ พรหมรส), ดร.

๑. เป้าหมายทางเศรษฐกิจและวิสัยทัศน์อาเซียน

มนุษย์รู้จักระบบเศรษฐกิจในความหมายที่แคบลงไปทุกที นอกจากการซื้อขายแลกเปลี่ยน เพื่อตอบสนองความต้องการของคนหมู่มากได้อย่างรวดเร็ว หรือที่เรียกว่าความมีประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ (Economic Efficiency) แล้ว ระบบเศรษฐกิจยังเป็นกลไกสำคัญในการแบ่งปัน สานสัมพันธ์และสร้างสรรค์สังคมให้คนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นอย่างเสมอภาคกัน หรือที่เรียกว่า ความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ (Economic Equity) ได้อีกด้วย เป้าหมายทางเศรษฐกิจทั้งสองด้าน มีระบบคุณธรรมที่แตกต่างกัน และแม้ว่ามนุษย์จะพยายามสร้างระบบเศรษฐกิจขึ้นมาในหลากหลาย รูปแบบแต่ก็ไม่อาจบรรลุเป้าหมายทั้งสองได้พร้อมกัน

สิ่งที่น่าสังเกตคือ การมุ่งตอบสนองความต้องการอย่างรวดเร็วมักเป็นเป้าหมายหลักในการ พัฒนาประเทศตลอด ๕ ทศวรรษที่ผ่านมา โดยมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลากหลายรูปแบบคอยโยนโยน ผู้คนให้เข้าสู่พื้นที่ทางเศรษฐกิจมากขึ้น สถานการณ์ดังกล่าวสร้างภาพฝันทางเศรษฐกิจให้เป็นจริง ที่อุปสงค์อันทรงประสิทธิภาพของผู้บริโภค (Effective Consumer Demand)¹ ทำให้เกิดการ พัฒนาตลาดและเศรษฐกิจของประเทศ กระทั่งผู้คนยอมรับเอาการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เป็นส่วนหนึ่งในวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน และเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ใช้พึ่งพาอาศัยได้ การเน้น เป้าหมายความมีประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจแบบสุดโต่งทำให้ประเทศต้องเปิดเสรีทางการค้า การลงทุน และชีวิตผู้คนก็เปลี่ยนแปลงไปนับจากนั้น

การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เกิดขึ้นอีกครั้งเมื่อมีการรวมกลุ่มของประเทศสมาชิก “สมาคม ประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ๑๐ ประเทศสู่การเป็นประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ภายในปี ๒๕๕๘ หลายประเทศเร่งเตรียมความพร้อมทางด้านประชาคมการเมือง ความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political Security Community) ด้านประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

¹ อุปสงค์อันทรงประสิทธิภาพของผู้บริโภคคือความต้องการของคนทีก่อให้เกิดผลต่อเศรษฐกิจ เช่น การพัฒนา ตลาดสินค้า การผลิตขนาดใหญ่ การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ เป็นต้น

(ASEAN Economic Community) และประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-cultural Community) เป็นครั้งแรกที่ทรัพยากรต่างๆ ทั่วประเทศถูกนำมาจัดการให้อยู่ในสภาพที่ดีขึ้นเพื่อเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขัน เตรียมพร้อมรับมือกับสิ่งท้าทายทางเศรษฐกิจและภัยคุกคามรูปแบบใหม่ที่กำลังจะมาถึง ทรัพยากรเหล่านี้หากประมวลลงมา ก็อยู่ที่ตัวคนเป็นสำคัญ นั้นหมายความว่า ประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียนกำลังถูกขับเคลื่อนในทุกมิตินับจากนี้ไป

ในโลกยุคอาเซียน สิ่งที่ประชาคมอาเซียนต้องการดังที่ได้ระบุไว้ในวิสัยทัศน์อาเซียน ๒๐๒๐ คือ การรวมตัวทางเศรษฐกิจอย่างเสมอภาค ลดช่องว่างทางการพัฒนาและลดการพึ่งพาเศรษฐกิจโลกที่ผันผวน ประชาคมอาเซียนต้องการการเปลี่ยนแปลงเพื่อขับเคลื่อนสังคมให้เปลี่ยนจากสังคมสมัยใหม่ไปสู่สังคมแห่งความรู้ (Knowledge-based Society) ที่ข้อมูลมากมายและการสร้างสรรค์แสดงพลังในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ขณะที่การศาสนาและวัฒนธรรมจะช่วยสร้างชุมชนของสังคมแห่งความเอื้ออาทร (A Community of Caring Societies) เพื่อลดช่องว่างทางการพัฒนา และการพัฒนาเศรษฐกิจตามหลักสัจมาอาชีวะจะทำให้เกิดการรวมตัวทางเศรษฐกิจอย่างเสมอภาค วิสัยทัศน์อาเซียน ๒๐๒๐ ทำให้รู้ว่า ถึงเวลาแล้วที่ชาวอาเซียนจะต้องลดการพึ่งพาเศรษฐกิจโลกที่ผันผวนนั้นเสียที

รูปที่ ๑ วิสัยทัศน์อาเซียน ๒๐๒๐

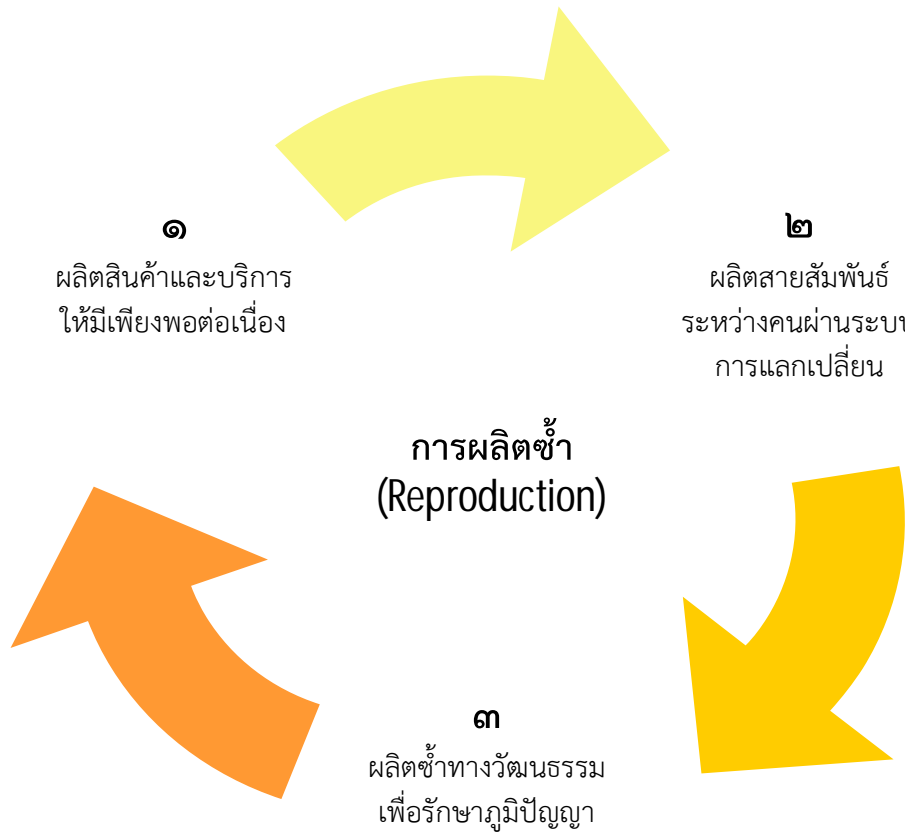
วิสัยทัศน์อาเซียน ๒๐๒๐ เริ่มส่งสัญญาณให้ประเทศต่างๆ มองหาตัวตนที่แท้จริงที่จะทำให้เกิด การรวมตัวของประชาคมอาเซียนขณะที่ปัญหาเศรษฐกิจยังคงรุมเร้าประเทศต่าง ๆ และเป้าหมาย ในเรื่องความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ (Economic Equity) กลายเป็นเรื่องที่ยากขึ้นทุกที

๒. ปัญหาเศรษฐกิจเชิงคุณธรรม

ปัจจุบัน คนดำรงชีวิตในระบบเศรษฐกิจที่มีความซับซ้อนและใหญ่โตมากขึ้น โดยระบบ คุณธรรมไม่ใช่เงื่อนไขที่จำเป็นอีกต่อไป มันเป็นการเริ่มต้นยุคใหม่ที่เศรษฐกิจระบบตลาด ภาคการเงิน ภาคการค้าและบริการมีขนาดใหญ่โตมโหฬาร ขนาดที่ใหญ่เปิดโอกาสให้สถาบันทางเศรษฐกิจ นายทุน ข้ามชาติ ผู้เชี่ยวชาญและรัฐต้องเข้ามาขับเคลื่อน ผ่านนโยบายการสร้างเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ต่างๆ ทำให้เกิดผู้มีส่วนได้ส่วนเสียขึ้นในระบบเศรษฐกิจ และปัญหาความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้นในช่วง สองทศวรรษที่ผ่านมา

ภาคเศรษฐกิจที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วคือ การให้บริการทางการเงินและการเดินทางขนส่ง ที่สามารถดูดเม็ดเงินจำนวนมหาศาลเข้าประเทศ ปรัชญาการณดังกล่าวทำให้การสร้างเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและองค์ความรู้ที่เป็นศาสตร์สมัยใหม่กลายเป็นเหตุผลสำคัญที่ทุกคนต้องยอมรับ สิ่งซึ่งคนมองข้ามไปคือ คนส่วนใหญ่ถูกผลักให้พ้นออกจากพื้นที่เศรษฐกิจที่เคยอาศัยมาตั้งแต่วัยปู้ย่า ตายาย ทั้งนี้เป็นเพราะกลไกทางเศรษฐกิจไม่ดำรงอยู่บนฐานคุณธรรม

การสูญเสียอำนาจทางเศรษฐกิจนำมาซึ่งปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและความ ไม่เป็นธรรม เกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างคนรวยกับคนจน นั่นคือคนรวยยิ่งรวยขึ้นและคนจน ก็ยิ่งจนลง ปัญหาความยากจนกลายเป็นปัญหาเรื้อรังและบั่นทอนความมั่นคงทางเศรษฐกิจของ หลายประเทศในที่สุด ปัญหาความไม่เป็นธรรมกำลังถูกตรวจสอบจากสังคมโดยรวมโดยเฉพาะ เรื่องการโอบอุ้มภาคธุรกิจด้วยเงินภาษีประชาชน หรือการที่รัฐพยายามเข้ามาจัดบริการสาธารณะและ ดำเนินการทางเศรษฐกิจเอง ดังนั้น ความเชื่อที่ว่า หากระบบเศรษฐกิจถูกพัฒนาขึ้นมาให้สามารถ ขยายตัวออกไปในพรมแดนที่กว้างไกลในทุกมุมโลกจึงไม่ถูกเสียทีเดียว เพราะไม่ได้นำมาซึ่งความสุข อย่างแท้จริงให้กับคนส่วนใหญ่ในสังคม

รูปที่ ๒ คุณสมบัติพิเศษของระบบเศรษฐกิจในการผลิตซ้ำ

ดังนั้น คนคือหัวใจสำคัญของระบบเศรษฐกิจ การพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของคนในสังคม คือ เป้าหมายสำคัญในการผลิตสินค้าและบริการใดๆ การพัฒนาการเงินการธนาคารและสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนรูปแบบใหม่ๆ ก็เพื่อทำให้คนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันสะดวกขึ้น เกิดเครือข่ายการทำงาน การเชื่อมประสานของคนกลุ่มต่างๆ และการสืบสานวัฒนธรรมอันดีก็เพื่อให้ความรู้ถูกถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไปอย่างไม่มีสิ้นสุด

หากพิจารณาคุณธรรมทางเศรษฐกิจในมิติที่ลึกซึ้งจะเห็นว่า เป้าหมายสำคัญในการผลิตสินค้าและบริการใดๆ มิใช่แค่การตอบสนองทุกความต้องการของคนในสังคม แต่ยังหมายรวมถึงการทำให้คนเกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันเพื่อเรียนรู้และสรรค์สร้างระบบคุณธรรมของสังคม และคุณธรรมคือสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ที่เปลี่ยนความหมายของระบบเศรษฐกิจให้เป็นเศรษฐกิจเพื่อมนุษย์ ทำให้คนที่เข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในการดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

การอธิบายระบบคุณธรรมทางเศรษฐกิจอาจจะศึกษาจากแนวคิดที่อยู่ในกระแสสังคมปัจจุบัน ได้แก่ พุทธเศรษฐศาสตร์ เศรษฐกิจฐานความรู้ เศรษฐกิจเพื่อมนุษย์และพุทธปรัชญาเรื่องความพอเพียง เพื่อแสดงให้เห็นว่าระบบคุณธรรมมีที่ทางในระบบเศรษฐกิจจริงๆ และมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญ

๔. พุทธเศรษฐศาสตร์ (Buddhist Economics)

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธเป็นการประยุกต์หลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในทางเศรษฐศาสตร์ ที่เป็นองค์ความรู้จากการปฏิบัติจริง อันเป็นไปเพื่อทำให้คนหลุดพ้นจากทุกข์ส่วนตัว (อึดอัดทรมานที่เกิดจากพระปัญญาคุณ) และเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ของคนอื่น (ปรารถนาปฏิบัติที่เกิดจากพระกรุณาคุณ) (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ๒๕๔๙) สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเป็นปกติสุข³ ในโลกียะ (Material World) ที่ทรัพยากรมีจำกัด ด้วยการใช้ปัญญา หรือความเข้าใจใน สัจธรรมต่างๆ โดยรู้เท่าทัน

ประเทศไทยได้นำเอาหลักพุทธธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองมานานกว่า ๖๐ ปี (อภิชัย พันธเสน, ๒๕๕๕) โดยยืนยันด้วยเหตุการณ์สำคัญ ๓ อย่างที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์พุทธเศรษฐศาสตร์ของไทย ได้แก่

- ๑) พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ที่ทรงเสนอให้เศรษฐกิจของประเทศเป็นแบบเศรษฐกิจพอเพียง ยืนยันถึงการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาประเทศอย่างเป็นรูปธรรม พระองค์ทรงเป็นต้นแบบที่ดี ตามแนวทางของพระตถาคตเจ้าคือทรงสอนให้รู้ (ยถาวาที) ทำให้ดู (ตถากาโร) และอยู่ให้เห็น (ยถาวาที ตถากาโร) (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ๒๕๔๙) กระทั่งเกิดเป็นเกษตรทฤษฎีใหม่ในปี พ.ศ.๒๕๓๗
- ๒) หนังสือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ประพันธ์ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ และการพัฒนาที่ยั่งยืนในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างมาก เป็นการปฏิวัติความคิด เปลี่ยนความหมายการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทั้งการบริโภค การผลิต การแข่งขัน ทางเลือกและทรัพย์สินมาสู่การสร้างประโยชน์ที่

³ อภิชัย พันธเสน ได้อธิบายสภาวะแห่งความสุขไว้ว่าเป็นสภาวะที่ทุกข์น้อยลง, ๒๕๕๕.

ของความรู้ โดยเปรียบเทียบมุมมองระหว่างความรู้แบบทุนนิยมในฐานะที่เป็นสินค้าทางเศรษฐกิจ และความรู้ตามหลักพระพุทธศาสนาที่เข้าถึงความเป็นจริง การสำรวจนี้เป็นเพียงข้อสังเกตเบื้องต้น เพื่อทำความเข้าใจว่า “ความรู้” มีความหมายอย่างไรต่อการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ยังสำรวจวิธีการสร้างความรู้ที่แบบค้ำที่จะทำให้เกิดการสร้างสรรคและขยายความรู้นี้ออกไป หรือทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบถอนรากถอนโคน ไม่ว่าจะแบบใด ต่างก็มีจุดหมายเดียวกันนั่นคือการสร้างสังคมแห่งความรู้

โลกเกิดดับไปตามวัฏจักรของสังคมแห่งความรู้ เพราะคนเป็น “เสขะ” หรือผู้ยังต้องศึกษา ตราบใดที่คนยังไม่บรรลุเป็นพระอรหันต์ เขาผู้นั้นต้องได้รับการศึกษาอบรมตลอดไป (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ๒๕๔๙) ครั้งหนึ่งความรู้ทางศาสนา ดาราศาสตร์และเกษตรกรรมก็เคยนำ ความเจริญรุ่งเรืองมาให้กับอียิปต์เช่นกัน ลักษณะของสังคมแห่งความรู้แสดงออกมาในรูปของการ ผลิตสิ่งต่างๆ ในระบบเศรษฐกิจด้วย “ความรู้ (Knowledge)”

ส่วนปรัชญาทางด้านพุทธเศรษฐศาสตร์กลับเห็นว่า ความรู้ต้องทำให้เกิดประโยชน์สุขโดยการ พัฒนาคนและสังคม เป็น “ความรู้ที่เข้าถึงความจริง”⁴ การเรียนรู้จะเป็นวิธีการสร้างความสุขที่แท้จริง และจะเกิดขึ้นได้เมื่อ ๑) เคยพบความจริง นั่นคือต้องมีสติคือความระลึกได้ ความรอบคอบ มีปัญญา และมีสัมปชัญญะ คือรู้ถูกต้อง เป็นการเรียนรู้จิตใจตนเอง ๒) ได้เคยมีกัลยาณมิตรชี้ทางที่ถูกและ ๓) พบหน้าที่ตามธรรมชาติ

คนที่รู้หน้าที่ของตนเองต้องมีทำที่ที่เอื้อเพื่อต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Sharing) มีจิตสำนึกที่ดีงามและสุจริตกับธรรมชาติ อันแสดงถึงความกตัญญูคุณในฐานะที่มนุษย์และสิ่งแวดล้อม ทุกผู้ทุกตัวตนและทุกสิ่งอย่างต้องอาศัยกันและกันเพื่อการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปตามหลัก “ปัจจุจ- สมุปบาท”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ทรงทำให้ความคิดเรื่องความรู้ที่เข้าถึงความจริง กลายเป็นสิ่งสำคัญโดยใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาประเทศ แต่การพัฒนาประเทศ อย่างรวดเร็วพร้อมกับการขยายตัวของนิคมอุตสาหกรรมต่างๆ และการเติบโตของบริษัทข้ามชาติทำให้เกิดปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ

⁴ ความรู้ที่เข้าถึงความจริงจึงจะเป็นความรู้แท้จริง เป็นความรู้ที่ทั่วถึง ถูกต้อง ถ่องแท้ แน่และชัด อย่างน้อย มีความเพียงพอ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๔)

ในช่วงนั่นเองที่ “ความรู้ที่เข้าถึงความจริง” ได้ทำให้เกษตรกรรากล้า คนจนและคนชายขอบกล้าเปิดเผยตัวเองในพื้นที่สาธารณะ เพราะสามารถฝ่ามรสุมเศรษฐกิจของประเทศได้โดยไม่มีผลกระทบแต่อย่างใด พร้อมทั้งช่วยพยุงคนว่างงานจากในเมืองที่ต้องกลับไปพึ่งพื้นฐานสังคมชนบท ขณะที่นักลงทุนและนักอุตสาหกรรมต่างพยายามปรับตัว ดำเนินธุรกิจตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อความอยู่รอด

การสร้างสังคมแห่งความรู้ของประชาคมอาเซียนกำลังถูกจับตามองโดยสังคมโลก เพราะกระบวนการสั่งสมความรู้ต้องอาศัยการผลิตซ้ำทางสังคม (Social reproduction) ที่มิใช่การผลิตทางกายภาพเท่านั้น แต่เป็นการรักษาวัฒนธรรมและศาสนาเพื่อสืบสานและผลิตซ้ำความรู้ให้ต่อเนื่องกันไป จนเกิดสิ่งที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๕๔) เรียกว่า “ความรู้แบบไร้พรมแดน” โดยเริ่มจากจุดเล็กๆ เฉพาะด้านก่อน และค่อยๆ แบบเปิดโล่ง เมื่อเปิดโล่ง ก็ถึงกัน ก็มีโอกาสรู้ต่อกันกันไปจนรู้ทั่วทั้งหมด

การผลิตซ้ำของความรู้ขึ้นอยู่กับสถานะทางสังคมและวิธีการปลูกปัญญา พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (๒๕๔๙) อธิบายสถานะทางสังคมชาวพุทธไว้ว่า การจัดการศึกษาจะยึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรมที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าการเรียนการสอนในทางทฤษฎี และให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากร พระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา สถานะพิเศษเหล่านี้เอื้ออำนวยให้เกิดการขยายรูปธรรมแห่งความสำเร็จสู่สังคมส่วนรวมในหลากหลายรูปแบบ

เมื่อพิจารณาถึงจุดเริ่มต้นของความรู้จะพบว่า ความรู้มิได้เกิดจากเงื่อนไขทางวัตถุ แต่เกิดจากความกดดันบีบคั้นจากสภาวะการณ์ปัญหาต่างๆ ทำให้คนต้องดิ้นรนชวนชวาย หาทางให้รอดพ้นไป ด้วยการตัดสินใจที่ถูกต้อง การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เงื่อนไข (ศีล) และการดำเนินชีวิตตามครรลองคลองธรรม (ธรรม) ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นผลจากการสร้างวาทะกรรมใหม่ๆ การจุดประกายใหม่ ๆ ให้คนคิดดีและคิดเป็นอย่างต่อเนื่อง

การเกิดสังคมแห่งความรู้ไม่มีแบบแผนที่แน่นอน ในอดีต กระบวนการสั่งสมความรู้จำเป็นต้องใช้เวลา ค่อยเป็นค่อยไป สังคมไม่ตระหนักเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จนกระทั่งถึงวันที่สังคมแห่งความรู้ได้เผยโฉมหน้าที่แท้จริงออกมา แต่หลายครั้งที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความพลิกผัน ดังนั้นการรวมตัวของประชาคมอาเซียนในปี ๒๕๕๘ นับเป็นโอกาสที่หาได้ยากยิ่ง ที่จะ

สร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้เป็นสังคมแห่งความรู้ โดยเริ่มจากการเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เริ่มจากจุดเล็กๆ ที่มีวัดและผู้นำชาวพุทธเป็นผู้จุดประกายความรู้ในประเทศต่าง ๆ ความรู้จะเชื่อมต่อกัน และกระจายต่อไปอย่างมีพลวัต

องค์ความรู้ที่แท้จริงและสร้างสรรค์จะต้องมีลักษณะสำคัญ ๔ ประการ ได้แก่

- ๑) มีประโยชน์ - สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง นำไปสู่การแก้ปัญหาที่ทำให้คนส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า ถ้าเห็นว่าจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่เพราะสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อยเพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่ (ขุ.ธ. ๒๕/๘/๙) (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ๒๕๔๙)
- ๒) มีประสิทธิภาพ - สามารถถ่ายทอดต่อไปยังกลุ่มคนต่างๆ ในสังคมได้ทั่วสากล ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ออกมาให้แก่กันได้นี้ เป็นสมรรถนะอันพิเศษและพิเศษของมนุษย์ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๕๔) เรียกว่าเป็นบ่อเกิดแห่งอารยธรรม
- ๓) มีพลัง - การสร้างสรรค์คือพลังที่สามารถเชื่อมโยงสังคมต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน ทำให้คนช่วยเหลือเกื้อกูล ร่วมมือกัน
- ๔) มีจริยธรรม - แนวทางปฏิบัติทางสังคมของพระพุทธศาสนาที่อาศัยทั้งปัญญาและเมตตา กำกับ

การเปิดเผยตัวของความรู้ใดๆ นั้นต้องให้สังคมเข้ามามีส่วนร่วม (Participation) โดยสร้างพื้นที่การเรียนรู้ที่ทำให้คนเติบโตขึ้นมาพร้อมกับการเรียนรู้ความจริง รู้จักสรรพสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง สามารถดำเนินชีวิตให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและกฎเกณฑ์ที่มี เรียนรู้จนเกิดความเชี่ยวชาญ

ความรู้ในความหมายทางเศรษฐศาสตร์จัดเป็นทั้งสินค้าปัจเจกชนและสินค้าสาธารณะ ที่ถูกจัดให้เป็นสินค้าปัจเจกชนเพราะความรู้ใดๆ นั้นเป็นสิ่งที่ค่ามีราคา แม้จะถูกใช้ไป (เผยแพร่ออกไป) ความรู้ก็ได้ลดค่าลง ลักษณะดังกล่าวนี้เองคือลักษณะของสินค้าสาธารณะ ความรู้จึงต่างกับเงินตรา แม้ว่าจะมีค่าเหมือนกัน แต่ความรู้ก็มีอายุยืนยาวให้กันได้ในพื้นที่เหมือนกับเงินตรา สังคมสร้างเงินขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน โดยมีกรรมสิทธิ์และสัญลักษณ์ที่สะท้อนมูลค่าไว้อย่างชัดเจน ขณะที่การค้นหาคำรู้ต้องใช้เวลา และมีทักษะทางปัญญาเพียงพอที่จะเก็บเกี่ยวความรู้นั้นได้

เพื่อนมนุษย์จึงต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจเครื่องมือของเศรษฐศาสตร์ในชีวิตประจำวันและกลไกทางสังคมควบคู่กันไป

เศรษฐศาสตร์ในชีวิตประจำวันชี้ว่า ในแต่ละวัน คนเราต้องทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ๔ ประการได้แก่

- ๑) ทำการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง การศึกษาจะทำให้คนอยู่รอดได้ในสังคมแห่งความรู้ และการศึกษาที่ดีควรต้องศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อให้เกิดปัญญาที่แท้จริง
- ๒) คนต้องพึ่งพาตนเอง โดยพัฒนาความสามารถในการผลิต ตามหลักอิทธิบาทธรรม คือ ฉันทะ - ความพอใจ วิริยะ - ความเพียร จิตตะ - เอาใจใส่ และวิมังสา - ใช้ปัญญา ไตร่ตรอง ควบคู่ไปกับการปรับลดความต้องการให้อยู่ในระดับที่พอเหมาะพอดี
- ๓) คนต้องช่วยพัฒนาสังคม โดยการสร้างความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร ตามหลักพรหมวิหารธรรม คือเจริญเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขาให้เป็นอุปนิสัย และ
- ๔) คนในสังคมต้องดำรงชีวิตอย่างมีศีลธรรมตามหลักเบญจศีลและสัมมาอาชีวะเพื่อความอยู่ดีมีสุขอย่างแท้จริง (Spiritual Wellbeing)

ถึงแม้เป้าหมายของเศรษฐศาสตร์ในชีวิตประจำวันและเป้าหมายทางสังคมจะแตกต่างกันออกไป แต่หลักธรรมจะช่วยทำให้เป้าหมายทั้งสองสอดคล้องกัน หลักธรรมซ่อนอยู่ในเนื้อหาของวัฒนธรรมต่างๆ การรักษาวัฒนธรรมจึงถือเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ที่ช่วยพัฒนาระบบเศรษฐกิจของประเทศ ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของแต่ละประเทศจะทำให้สังคมสามารถบรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจและเป้าหมายทางสังคมได้ในระดับที่แตกต่างกัน

การพึ่งพาตนเองจึงไม่ใช่แนวคิดเชิงเดี่ยวที่จะสร้างระบบเศรษฐกิจที่ทำให้คนรวมกันเป็นหนึ่งได้ แต่ต้องอาศัยความเข้าใจเศรษฐศาสตร์ในชีวิตประจำวันและความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นรอบด้าน โดยเฉพาะบริบททางเศรษฐกิจของแต่ละประเทศและวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจ แต่เท่านั้นก็ยังไม่พอที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่แท้จริงได้ หากคนยังไม่มีตำแหน่งแห่งที่ในระบบเศรษฐกิจ

จะทำให้คนดำรงชีวิตได้อย่างสอดคล้องสมดุลในสังคมที่ยั่งยืนและรักษาธรรมชาติอันสมบูรณ์ที่เป็นความมั่นคงของมนุษย์เอาไว้ได้

เนื่องจากความรู้และคุณธรรมเป็นเงื่อนไขในการชี้ว่าพอเพียงหรือไม่ ดังนั้นในการศึกษาจึงได้ใช้กรอบของพุทธปรัชญาเรื่องความพอเพียงเพื่ออธิบายกระบวนการสร้างความรู้และคุณธรรมทางเศรษฐกิจของสังคมต่างๆ ในสังคมแห่งความรู้

พุทธปรัชญาเรื่องความพอเพียงเริ่มจากการเรียนรู้เพื่อพึ่งพาตนเองตามหลักความมีประโยชน์ไปสู่การสั่งสมความรู้และการประดิษฐ์คิดสร้างที่ทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาอาศัยกันเพื่อความอยู่ดีมีสุขตามหลักความมีประสิทธิภาพและพลังขององค์ความรู้ที่ทำให้คนช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จนถึงการพัฒนาความสามารถไปสู่การแข่งขันในประชาคมอาเซียนและการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของประเทศตามหลักจริยธรรมที่จะทำให้คนเข้าถึงองค์ความรู้ที่แท้จริงได้

แนวคิดของพุทธปรัชญาเรื่องความพอเพียงแบ่งออกเป็น ๓ เงื่อนไข ดังนี้

๑) การเรียนรู้จนเชี่ยวชาญเพื่อการพึ่งพาตนเอง โดยการเจริญ “สุตมยปัญญา”

องค์ความรู้ที่แท้จริงและสร้างสรรค์จะเกิดขึ้นเมื่อคนและสังคมเข้ามามีส่วนร่วม มีการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ ทำให้คนเติบโตขึ้นมาพร้อมกับการเรียนรู้ความจริง รู้จักสรรพสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริงสามารถดำเนินชีวิตให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและกฎเกณฑ์ที่มี เรียนรู้จนเกิดความเชี่ยวชาญ สามารถพึ่งตนเองได้ด้วย “สุตมยปัญญา” ที่เจริญขึ้นมาในตน

๒) การสั่งสมความรู้และการประดิษฐ์คิดสร้างจากการเจริญ “จินตามยปัญญา” ทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาอาศัยกัน

การสั่งสมความรู้จนคนสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข (อยู่ดีมีสุข) ในระบบเศรษฐกิจได้ต้องหมั่นเจริญ “จินตามยปัญญา” โดยการคิดอย่างแยกคาง (โยนิโสมนสิการ) เพื่อสร้างองค์ความรู้ของสังคม มีการตีความความรู้ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการคิดอย่างถุกวิธี (อุปายมณสิการ) คิดอย่างมีระเบียบ (ปตมณสิการ) คิดอย่างมีเหตุผล (การณมณสิการ) และคิดเป็นกุศล (อุปปาทมณสิการ) การสั่งสมประสบการณ์และความรู้จนเกิด “จินตามยปัญญา” มิได้ช่วยทำให้คนพึ่งตนเองได้เท่านั้น แต่ยังทำให้ระบบเศรษฐกิจปรับไปสู่ระบบเศรษฐกิจแห่งการพึ่งพาอาศัยกันในที่สุด

๓) ปัญญาด้านคุณธรรม หรือ “ภาวนามยปัญญา” จะช่วยเพิ่มความสามารถทางการแข่งขันในประชาคมอาเซียนและสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ

เมื่อการแข่งขันกลายเป็นเงื่อนไขในการเตรียมรับมือกับสิ่งท้าทายทางเศรษฐกิจและภัยคุกคามรูปแบบใหม่ที่กำลังจะมาถึงหลังการรวมกลุ่มของประชาคมอาเซียน ดังนั้นต้องเจริญ “ภาวนามยปัญญา” หรือ “ปัญญาที่นำไปสู่คุณธรรม” ที่จะทำให้คนสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้ “ภาวนามยปัญญา” นั้นมีสติปัญญาและความเพียรเป็นพื้นฐาน คุณธรรมเหล่านี้จะทำให้ความรู้ต่างๆ เชื่อมโยงเข้าหากัน โดยเฉพาะการเชื่อมโยงความรู้กับท้องถิ่น ที่สามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริงและมีประสิทธิผล ทำให้ระบบเศรษฐกิจมีความเข้มแข็งและชุมชนมีความพร้อมที่จะแข่งขันมากขึ้น

รูปที่ ๓ พุทธปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา: พระราชวรเมธี (ประสิทธิ์ พุทธิมรฺรสี), ดร., ๒๕๕๖.

ยายโต) คอยตรึงส่วนประกอบต่างๆ ของรถม้า ลืมสลักในการขับเคลื่อนเรื่องพุทธปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระแสาอาเซียนคือองค์ความรู้ วัฒนธรรมและนวัตกรรมชีวิตที่คอยเชื่อมประสานสังคม โดยมีวัดและผู้นำชาวพุทธในประเทศต่างๆ ช่วยจุดประกายความรู้ที่อยู่ตลอดเวลา จนความรู้เชื่อมหากันในที่สุด และกระจายต่อไปอย่างมีพลวัตสู่ชุมชนต่างๆ ของประชาคมอาเซียน

๘.๒ วัด

ลักษณะสำคัญของวัดคือมีสังคหวัตถุ ๔ ประการ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยาและสมานัตตดา⁵ ที่จะช่วยสร้างประโยชน์สุขให้กับคนและสังคม การสร้างประโยชน์สุขจะช่วยป้องกันความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ สังคหวัตถุ ๔ ประการเป็นองค์ธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่องการสงเคราะห์ โดยเฉพาะอตถจริยาที่ทำให้เกิดการสร้างประโยชน์สุขและสร้างความสามัคคีโดยร่วมกันทำงานสงเคราะห์ หรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ อันเป็นเนื้อในที่ซ่อนในวัฒนธรรมของชาวพุทธ

ธรรมทานและสมานัตตดา (การไม่ทอดทิ้งกัน) ยังช่วยสร้างการมีส่วนร่วม (Participation) ในการเรียนรู้ ทำให้คนได้เรียนรู้ความจริง รู้จักสรรพสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง สามารถดำเนินชีวิตให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและกฎเกณฑ์ที่มี จนเชี่ยวชาญในที่สุด

งานบุญประเพณีและการเฉลิมฉลองต่างๆ คือเครื่องมือที่วัดใช้ส่งเสริมคุณธรรมให้เป็นวิถีของสังคม ที่ทำให้เกิดประโยชน์สุขทั้งส่วนตัวและส่วนรวม

๘.๓ ชุมชน

ชุมชนคือผู้สั่งสมความรู้เรื่องพุทธปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ ความรู้เติบโตและขยายตัวไปทั้งในระดับเล็กๆ เพื่อดำเนินชีวิตประจำวัน โดยเป็นการเรียนรู้ของคนแต่ละคน และระดับใหญ่ๆ เพื่อการดำเนินงานขององค์กรที่กำลังต่อสู้ท่ามกลางการแข่งขันที่รุนแรง

ความรู้ที่ถูกสั่งสมมานานจะก่อให้เกิดพฤติกรรมการพึ่งพาตัวเอง (แนวปฏิบัติที่ดี) ซึ่งปรากฏอยู่ในรูปแบบการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ สิ่งเหล่านี้คือกลไกในการสร้างอุปทานสินค้าป้อนให้กับระบบเศรษฐกิจพอเพียง ที่จะใช้เป็นเครื่องมือแห่งการอยู่รอด

⁵ ทานหรือการให้นั้นมีทั้งอามิสทาน การให้สิ่งของ วิทยาทาน (ธรรมทาน) การให้คำแนะนำ และอภัยทาน การให้อภัยเมื่อเกิดข้อผิดพลาดในการทำงานหรือเมื่อล่วงเกินกัน ปิยวาจาคือการพูดถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน อตถจริยาคือการสงเคราะห์คน และสมานัตตดาคือการไม่ทอดทิ้ง วางตัวสม่ำเสมอ

ในโลกสมัยใหม่ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจไปสู่สังคมแห่งความรู้และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ
ในกระแสด้านนี้ได้ต่อไป

ตารางที่ ๑ แนวปฏิบัติที่ดีตามแนวพุทธปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ที่	มิติแห่งความพอเพียง	พฤติกรรมที่พึงพาตัวเอง	ธรรมะเพื่อความพอเพียง
๑	การค้าและการลงทุน	• ดำเนินธุรกิจตามหลักของสัมมาอาชีวะ เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น	• สัมมาอาชีวะ
		• สินค้าต้องเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ช่วยสร้างเสริมสุขภาพพลานามัย	• อณวัชพละ
		• รูปแบบการลงทุนในระดับที่พอเหมาะพอดี พัฒนาเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพ	• มัชฌิมาปฏิปทา
		• ดำเนินธุรกรรมทางการค้าด้วยความระมัดระวัง	• สติและปัญญา
		• การสะสมทรัพย์สินและครอบครองกรรมสิทธิ์ไม่ใช่สิ่งสำคัญของชีวิต สิ่งสำคัญคือจะใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดนั้นอย่างไรเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมสูงสุด	• ประโยชน์สุข • ปฏิจจสมุปบาท
๒	ทุนทางสังคม	• ความสุจริตหรือมีความซื่อสัตย์และhiri โอตตปัปะ จะช่วยลดต้นทุนทางธุรกรรมลงในการผลิต • จริยธรรมและการแบ่งปัน	• หิริโอตตปัปะ
๓	การเพิ่มผลผลิต	• การทำงานแบบร่วมมือกัน • การพัฒนาสินค้า	• ความสามัคคี • พรหมวิหารธรรม
๔	การบริโภค	• การบริโภคอย่างมีความหมาย นำไปสู่การพัฒนาคนและการเจริญสติปัญญา การพิจารณากาย ใจ จิตและธรรมจะทำให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ • เลือกบริโภคตามประโยชน์ในการใช้งานอย่างแท้จริง เน้นคุณภาพและความทนทานของสินค้า	• ความสมถะ

๘.๔ ประชาชนชุมชน

สิ่งที่เดินทางข้ามกาลเวลาจากอดีตอันรุ่งเรืองมาถึงปัจจุบันคือ คุณธรรมที่ซุกซ่อนอยู่ในวิถีชีวิตคน อันเป็นเนื้อในของระบบเศรษฐกิจ ทำให้คนสามารถดำรงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้ การพัฒนาความสามารถของคนหลายชั่วอายุคน โดยเรียนรู้ที่ปรับตัวให้เข้ากับกลไกทางเศรษฐกิจทำให้คนรู้จักการแบ่งปัน สานสัมพันธ์และสร้างสรรค์สังคม พลังในการแบ่งปันและสร้างสรรค์นี่เองที่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนดีขึ้นและช่วยยกระดับฐานะจิตใจให้สูงขึ้น

สังคมที่ใช้ระบบเศรษฐกิจบนแนวคิดพุทธปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะสร้างต้นแบบที่ดีในการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย โน้มนำการผลิตนั้น วิริยะหรือความขยันเป็นเทคโนโลยีในตัวคนที่สามารถทำให้ต้นทุนสินค้าต่ำลง ความขยันและอดทนจะเป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มผลผลิตภาพของระบบเศรษฐกิจ โดยคนเรียนรู้ที่จะปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงและแรงกดดันต่างๆ ได้ดี

ประชาชนยังเป็นต้นแบบในการบริโภคอย่างมีสติ การบริโภคเป็นสิ่งที่ใช้ขับเคลื่อนสังคมสมัยใหม่ที่ผู้คนมีอิสรภาพในการเลือกซื้อสินค้าและบริการ (Freedom of Choices) มากขึ้น การบริโภคจึงกระตุ้นให้ภาคการผลิตและธุรกิจโฆษณาเติบโตขึ้นมา ขณะที่ปัญหาวิกฤตอาหารก็ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ในยุคที่โลกกำลังต้องการสมดุลใหม่เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตทางด้านอาหาร “การบริโภคอย่างมีความหมาย” จึงควรเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต นั่นคือความสุขที่แท้จริง ความสุขที่ไม่มีการเสพเสวยใดๆ ไร้ทุกข์อย่างสิ้นเชิง ดับความรู้สึกทำให้คนไม่ต้องดิ้นรนแสวงหา

ทั้งนี้เพราะอาหาร หรือ “ทรรธาตุ” นำมา ซึ่งสุขเวทนา หรือความอร่อยที่เกิดขึ้นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สุขเวทนาที่เองที่เป็นเหตุให้คนต้องดิ้นรนแสวงหาวัตถุภายนอก แท้จริงแล้วอาหารไม่ใช่แค่ของกินแต่อาหารเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ นั่นคือเป็นยารักษาโรค เพราะโรคที่ร้ายแรงที่สุดของมนุษย์คือ ความหิว เนื้อแท้ของการบริโภคอาหารก็เพื่อทำให้กายมีแรงดำรงชีวิตอยู่ บำบัดเวทนาเก่า แต่ต้องไม่ทำให้เกิดเวทนาใหม่ เช่นความอร่อย หรือความสุนทรีย์ซึ่งเป็นส่วนเกินของชีวิต

๘.๕ สังคม

พุทธปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนและให้คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยต้องเกิดจากเงื่อนไข ๕ ด้านดังนี้

- ๑) การพึ่งพาตนเองได้ในระดับครัวเรือน
- ๒) การแลกเปลี่ยนภายในและระหว่างชุมชน
- ๓) การกระจายสินค้าไปสู่สังคมระดับต่างๆ
- ๔) การแลกเปลี่ยนสินค้าได้อย่างเสรี
- ๕) การบริหารจัดการกับระบบตลาดที่ซับซ้อนและปัญหาทางเศรษฐกิจต่างๆ ได้ดี

ความมีประสิทธิภาพของระบบเศรษฐกิจบนแนวคิดพุทธปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงต่างออกไปจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม โดยเป็นเรื่องของการพัฒนาคุณภาพชีวิต การเชื่อมโยงคนต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อสร้างความสามัคคี เห็นคุณค่าของน้ำใจมากกว่ากำไร มีการค้าขายอย่างยุติธรรมและดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้วยความสงบสุข

ระบบเศรษฐกิจบนแนวคิดพุทธปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงมิได้มุ่งแสวงหาทรัพย์สินเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (Wealth Accumulation) เป็นหลัก แต่เป็นการสร้างสรรค์คุณธรรมอย่างกระตือรือร้น สร้างปัญญาด้วยการประหยัด สามารถทำงานอย่างสอดคล้องกันกับผู้อื่นและอยู่อย่างกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมต่างๆ เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๘.๖ วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม

โลกในศตวรรษที่ ๒๑ ได้ตอกย้ำความจริงที่ว่า ความอยู่รอดของมนุษยขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยต่างมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด สิ่งแวดล้อมยังเป็นฐานทรัพยากรที่มีคุณค่าในทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของทุกประเทศในประชาคมอาเซียน สิ่งแวดล้อมเป็นทั้งทรัพย์สิน ความมั่นคงทางอาหาร ที่อยู่อาศัยของสัตว์ต่างๆ ยารักษาโรคที่สำคัญและแหล่งรวมวัฒนธรรมต่างๆ

การเปลี่ยนระบบความคิดในการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยให้พุทธปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามามีบทบาทในการดูแลรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืนในพื้นที่เปราะบาง อาทิเช่น ป่าต้นน้ำ พื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าโกงกางและระบบนิเวศวิทยาทางทะเล คือจุดเริ่มต้นของการศึกษาเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นวัฒนธรรมใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม ที่จะกลายเป็นความรู้กระแสหลักของประชาคมอาเซียนต่อไป

กลไกใหม่ ๆ ที่จะค้ำจุนระบบเศรษฐกิจในกระแสาอาเซียนและเอเชียได้นั้น ประกอบด้วย ๓ กลไกสำคัญ คือ (๑) การสร้างสรรค์นวัตกรรม โดยดึงเอาวิริยะหรือความขยันที่เป็นเทคโนโลยีในตัวคนออกมาเพื่อการพึ่งพาตนเองและเพิ่มผลผลิตภาพของระบบเศรษฐกิจ นวัตกรรมยังมีความสำคัญในฐานะที่เป็นตัวเชื่อมความรู้และวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน การสร้างสรรค์นวัตกรรมยังเป็นฐานรองรับเศรษฐกิจนวัตกรรม (Innovation Economy) ที่กำลังปรากฏตัวขึ้นและจะเปลี่ยนโฉมหน้าเศรษฐกิจโลกอย่างสิ้นเชิง (๒) การถ่ายทอดความรู้ สถาบันการศึกษาของสงฆ์จะมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงความรู้พุทธปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับท้องถิ่น ทำให้ความรู้ถูกนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงและมีประสิทธิผล สามารถรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงได้ (๓) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยให้พุทธปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามามีบทบาทในการดูแลรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืนในพื้นที่เปราะบาง สร้างการเรียนรู้ผ่านวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและจิตของมนุษย์ ที่จะนำพาผู้คนให้เข้าถึงพลังแห่งธรรมชาติ และเข้าถึงพลังงานใหม่ที่ยังไม่ถูกค้นพบ หรือพุทธปัญญา

พุทธปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นองค์ความรู้ที่แท้จริงของประชาคมอาเซียน ที่มีบทบาทในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและหลอมรวมให้ประชาคมอาเซียนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

กรมอาเซียน กระทรวงต่างประเทศ. ในวารสารดำรงราชานุภาพ ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๔๕ ประจำเดือน ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๕.

คณะกรรมการ IUCN ประเทศไทย. การฟื้นฟูภูมินิเวศป่าไม้ กรณีการศึกษาจากภูเขาดงเตล. กรุงเทพมหานคร, ประเทศไทย, ๒๐๑๐.

ปุ่นวัศล กิตติมานนท์. การศึกษาวิเคราะห์ปณาดิบัติในเซลล์มนุษย์และตัวอ่อนมนุษย์. ปริญญา นิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระกวีวรรณ (จ่านงค์ ชุตินธโร). วิชาศาสนา. จัดพิมพ์เป็นบรรณาการในงานวันจ่านงค์ ทองประเสริฐ ครั้งที่ ๑๑ आयुวัฒน์มงคล ครบ ๗ รอบ ๘๔ ปี ศาสตราจารย์พิเศษจ่านงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). นักวิชาการ เทศ-ไทย หากความรู้ให้แน่ ไขแค่คิดเอา. กรุงเทพมหานคร: เจริญดีมีนคังการพิมพ์, ๒๕๕๔.

พระพรหมบัณฑิต (พระธรรมโกศาจารย์) (ประยูร ธมมจิตโต). พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.บทบาทพระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์: ไขหรือมิใช่? พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ. รวมบทความประชุมวิชาการทางพระพุทธศาสนา นานาชาติ ครั้งที่ ๘ เนื่องในวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก ๑๒ - ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๔ ประเทศไทย, ๒๕๕๔.

พระราชวรเมธี (ประสิทธิ์ พรหมรส), ดร. โครงการการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรพุทธ อาเซียนของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ผ่านการบูรณาการความรู้เรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงในประเทศไทยและกลุ่มประเทศ CLMV. สนับสนุนทุนวิจัยโดยสำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย (สกว.) และ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เอกสารประกอบการบรรยาย, ๒๕๕๖.

- อภิชัย พันธเสน. เถลียวหลังเพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในทศวรรษหน้า (๒๕๕๖-๒๕๖๕).
สำนักงานกองทุนเพื่อสนับสนุนการวิจัย (สกว.). กรุงเทพฯ: บริษัท วิกิ จำกัด, ๒๕๕๕.
- Apichai Puntasen. Buddhist Economics. Evolution, Theories and Its Application to Various Economic Subjects. The Chulalongkorn Journal of Buddhist Studies, Special Issue One. Published by Center for Buddhist Studies, Chulalongkorn University, 2008.
- George Ritzer and Barry Smart. Handbook of Social Theory. London: SAGE Publications Ltd.
- Professor Dr. Phra Brahmapundit (Phra Dhammakosajarn) (Prayoon Mererk), 2008. Buddhist Morality. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press., 2009.